

Gümnaasiumidest Tartus eile ja homme

3.

Hiljemgi polnud harulduseks juhtumid, kui mõni ülikooli õppejõud andis tunde gümnaasiumis või mõni gümnaasiumi õpetaja pidas loenguid ülikoolis. Üks gümnaasiumi direktoritest, Eduard Haffner, tõusis koguni ülikooli rektori ametisse.

19. sajandi esimesel poolel pärinesid Tartu Kubermangugümnaasiumi kasvandikud põhiliselt pastorite, ülikooli õppejõudude, gümnaasiumi- ja kreiskooliõpetajate, ametnike, sõjaväelaste, kaupmeeste, käsitöölise, köstrite ja mõisavalitsejate perekonnadest, erandiks ka mõned talupojad ja teenrid. Tartu Kubermangugümnaasiumil oli märkimisväärne koht Tartu ülikooli üliõpilaskonna kujunemisel. Kuni 1850. aastani immatrikuleeritud üliõpilastest oli ligikaudu viiendik õppinud selles keskkoolis.

GÜMNASTI TADMISED

Gümnaasiumikursus oli rõhutatult klassikalise suunitlusega. Kreeka ja ladina keel võtsid enda alla enam kui kolmandiku õppeplaani ettenähtud kohustuslikest nädalatundidest. Kui antiikkeelte lisada nn. uued keeled (saksa, vene, prantsuse) ning kirjandus, ajalugu, geograafia ja usuõpetus, siis ühtekokku kulus humanitaarainete õpetamisele ligikaudu 80 protsenti gümnaasiumi õppeajast. Selle tulemusena andis tolleaegne gümnaasium oma kasvandikele hea humanitaarhariduse, eelkõige just keelteoskuse. Lõpuaktustel kuulati paremate lõpetajate kreeka-, ladina-, vene-, saksa- ja prantsusekeelseid ettekandeid. Reaalainetele ja loodusõpetusele nägi õppeplan ette küll vähe nädalatunde, kuid ometi osati ka nende ainete vastu huvi äratada. Tartu Kubermangugümnaasiumis olid tolle aja kohta üsna rikkalikult sisustatud füüsika ja loodusloo kabinetid. Arste, füüsikuid, keemikuid, matemaatikuid ja loodusteadlasi tuli selle kooli lõpetanutest koguni rohkem kui ajaloolasi, juriste, filolooge, teolooge ja teisi humanitaaralade inimesi.

Gümnaasiumi küpsustunnistused olid diferentseeritud vastavalt omaniku õpiedukusele ja eksamitulemustele. Tunnistus nr. I eeldas ülekaalukalt väga häid hindeid. Nr. II puhul võis väga heade ja heade hinnete kõrval olla ka üksikuid rahuldavaid, kuid mitte vene keeles. Tunnistused nr. I ja II andsid õiguse astuda ülikooli eksamiteta. Tunnistuse III omanikel, kelle õpiedukus gümnaasiumis oli olnud vaid rahuldav, sellist õigust polnud.

VENESTAMINE JA EESTIMEELNE HARIDUS

Venestusreformide käigus pidi kool aastail 1887—1892 järkjärgult üle minema venekeelsele õppetööle ja asjaajamisele. Vahetus välja ka õpetajaskond. Alates 1890. aastast rakendati ülevenemaalist poeglastegümnaasiumide põhimäärust, õppe-

4.

plaani ja sisekorraeeskirju. Kubermangugümnaasium nimetati ümber lihtsalt gümnaasiumiks. Sealpeale oli tal kolm ettevalmistus- ja kaheksa põhiklassi. Alates 1904. aastast kandis Tartu vanim keskkool Aleksandri gümnaasiumi nime.

Sajandivahetusel sai klassikalisele gümnaasiumiharidusele osaks üsna tugev kriitika. Sellele reageeriti õppeplaani korrigeerimisega. 1902. aastal ühtlustati poeglastegümnaasiumide ja reaalkoolide kahe noorema klassi õppeplaanid. Enamikus gümnaasiumides muudeti ka kreeka keele õppimine vabatahtlikuks. Tartu Aleksandri Gümnaasium kuulus aga nende väheste gümnaasiumide hulka (Eestis oli ta koguni ainukene selline), kus mõlemad antiikkeeled jäid endist viisi kohustuslikeks õppeaineteks. Pärast 1905. aastat lisandus fakultatiivse ainena ka eesti keel.

19. sajandi teisel poolel oli Tartu Kubermangugümnaasium olnud keskkool, kus kõige varem ja kiiremini oli hakanud kasvama talupojaseisusest ning eesti rahvusest õpilaste arv. Nii oli seal 1862. aastal 8, 1867. aastal 27, 1872. aastal 83 ja 1881. juba 124 talupoegliku päritoluga kasvandikku. Veel suuremas ulatuses paistis see protsess silma Tartu Aleksandri Gümnaasiumis. Selles kooli õppis 1901. aastal 168, 1909. aastal 295, 1914. aastal 364 ja 1917. aastal 461 eestlast. Veebruarirevolutsiooni ajal oli ta kõige suurem eesti õpilaskonnaga keskkool. Tema osa eesti rahvusliku intelligentsi kujunemises oli märkimisväärne. Teadaolevast 1144 eestlasest, kes ajavahemikus 1889—1917 astusid Tartu ülikooli, oli 459 ehk 40,1 protsenti keskkooli saanud Tartu Kubermangugümnaasiumis, gümnaasiumis või Aleksandri gümnaasiumis. Järgnesid Pärnu Gümnaasium 132, H. Treffneri eragümnaasium 109, Tallinna Nikolai Gümnaasium 106, Tallinna Aleksandri Gümnaasium 55, Tartu Reaalkool 54, Narva Gümnaasium 34 ja Kuresaare Gümnaasium 28 kasvandikuga. Ülejäänud keskkoolide õpilaskond oli väiksem.

MAURUSE KOOL

Laialt tuntud ja kõrgesti hinnatud õppeasutus Tartus oli HUGO TREFFNERI POEGLASTEKOOL, PÄRASTINE ERAGÜMNAASIUM. Tõukeks tema asutamisele 1883. aastal sai eesti rahva hariduspüüdluste kasv meie esimesel ärkamisajal. Õpida soovijaid oli märksa rohkem kui tollased avalikud poeglastekoolid — gümnaasiumid ja reaalkoolid — vastu võtsid. Paljud õpihimulised maapoisid pidid mitmesugustel põhjustel jääma keskkooli uste taha. Treffner leidis väljapääsu uue, eeskätt eesti talurahvale mõeldud erakooli loomises. 1884. aasta algul läks õppetöö lahti, aluseks kroonugümnaasiumi nooremate klasside õppeplan. Kuigi õpetati esialgu saksa ja hiljem vene keeles, valitses Treffneri juures eesti rahvuslik vaim.